

Зовнішня політика та міжнародне становище України у 2014 році – очима експертів

Частина 1. Набуття суб'єктності за часів Революції та війни

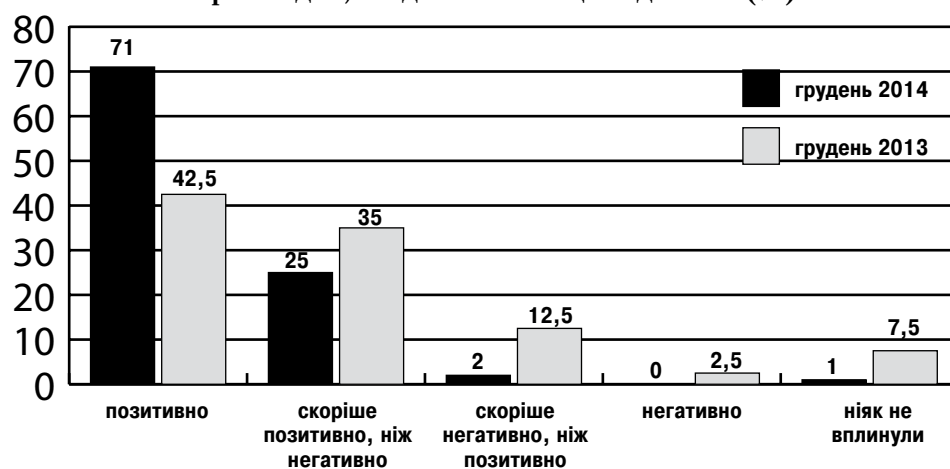

Олександр ПОТЕХІН,
доктор історичних наук,
головний науковий
співробітник відділу теорії та
методології всесвітньої історії
ДУ «Інститут всесвітньої
історії НАН України»

Деякі роки тому на зустрічі з читачами часопису «Критика» автор цих рядків мав нагоду подарувати його головному редакторові Григорію Грабовичу один із випусків щорічника «Зовнішня політика України: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети» (за ред. проф. Г. Перепелиці), який містив і нашу з І. Тодоровим статтю. Реакція метра була блискавичною: «А хіба в Україні є зовнішня політика?» Він мав тоді рацію. Думаю, сьогодні Г. Грабович не був би таким категоричним. Розгорнута аргументація із залученням експертних оцінок на користь того, що час після лютневої перемоги Революції гідності 2014 р. не був марно втраченим для української зовнішньої політики,

Рис. 1

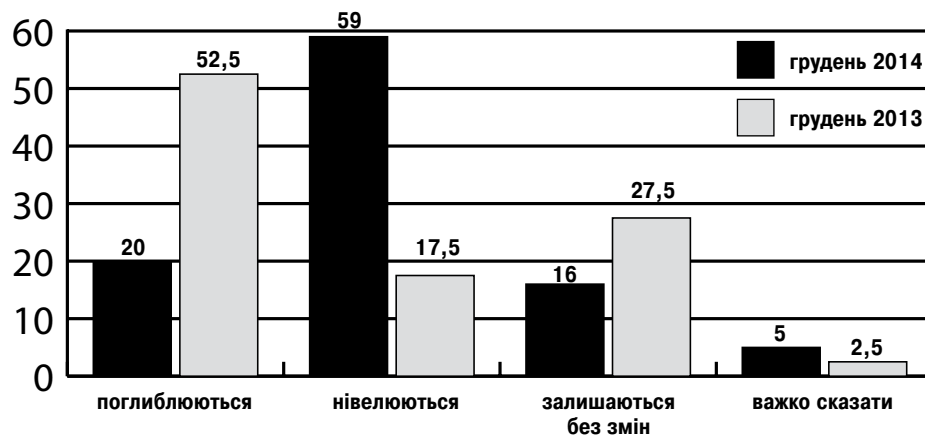
Яким чином на міжнародне становище України вплинули акції громадянської непокорності у листопаді-грудні 2013 р. та у січні – лютому 2014 р. – Євромайдан, згодом Революція гідності? (%)

Використано результати двох опитувань експертів – у грудні 2013 р. та грудні 2014 р. за традиційною методикою (застосовується з 1997 р.) серед чотирьох груп осіб, причетних до аналізу, планування, експертизи зовнішньої та безпекової політики України та прийняття політичних рішень (працівники органів державної влади, насамперед, МЗС і державних аналітичних структур, військова еліта, фахівці з неурядових організацій та вузів, журналісти), які представляють основні регіони України – Центр (в основному – Київ), Схід, Захід, Південь. Автор програми дослідження О. Потехін. В опитуванні брали участь 40 експертів на початку грудня 2013 р. (після призупинення укладання Угоди про асоціацію з ЄС і до укладання угод з Росією щодо кредиту та «здешевлення» ціни на газ). Збір та обробка анкет – Н.Пархоменко, експерт Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України. Для порівняння залучено результати опитування, проведеного у другій половині грудня 2014 р., у якому брали участь 57 експертів. Збір та обробка інформації, графіки – В.Лебідь.

Рис. 2

Оцінка відмінності між регіонами у ставленні до зовнішньополітичного курсу України. Вони...

сподіваюся, здатна переко-
нати навіть скептиків — в
усякому разі тих, хто не
дивиться на українські реалії
широко заплученими
очима.

У попередній статті
«Президент проти нації —
2010-2013»¹ констатувало-
ся на підставі результатів
експертного опитування у
червні 2014 р., що Революція
гідності позитивно
вплинула на зовнішню
політику та міжнародне
становище нашої країни.
Результати грудневого
опитування 2014 р. показа-
ли, що експерти не зміни-
ли своєї позиції в цьому
принциповому питанні
(рис. 1), хоча й відбулося
чимало подій, які, здавало-
ся б, були здатні похитну-
ти впевненість деякого з
них у правдивості цієї тези —
наприклад, недостатня
підтримка України як
об'єкта російської агресії
(принагідно нагадаємо, що
експерти не фільтруються
під час опитувань за крите-
рієм політичних уподо-
бань, до того ж опитування
цілком анонімне).

Парадокс української
ситуації полягає в тому, що
набуття країною міжна-
родної суб'єктності відбу-
лося в процесі втрати Киє-
вом контролю над окуповани-
ми Росією Кримом і
частиною Донецької та
Луганської областей, тобто
внаслідок обмеження суве-
ренітету держави на її
національній території.
Однак саме такі дії Кремля
стосовно України всупереч
наріжним нормам міжна-
родного права, зафіксова-
ним Статутом ООН, під-
пису Москви під Буда-
пештським меморандумом
і статтям Великого україн-
сько-російського договору

1 Зовнішні справи. — 2014.
— №10. — С. 20

Рис. 3

**Оцінка загрози для України порушення територіальної цілісності під впли-
вом внутрішніх чинників**

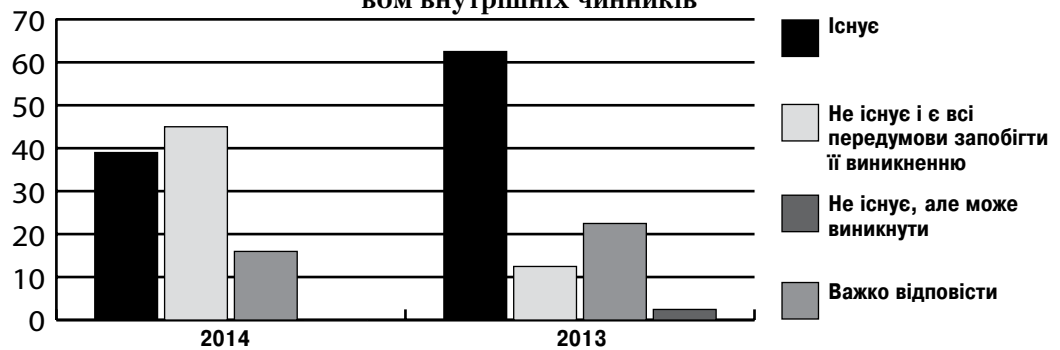

Рис. 4

**Оцінка загрози переростання внутрішніх протиріч в Україні на відкриті
конфлікти із застосуванням сили**

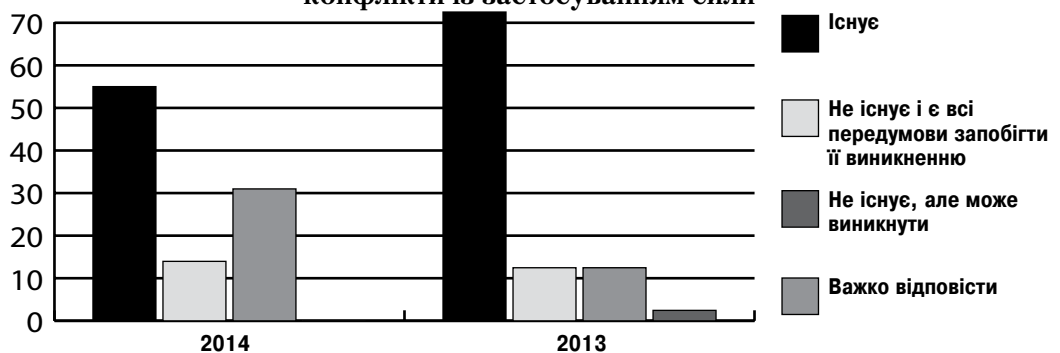

Рис. 5

Оцінка загрози руйнування системи суспільних цінностей в Україні

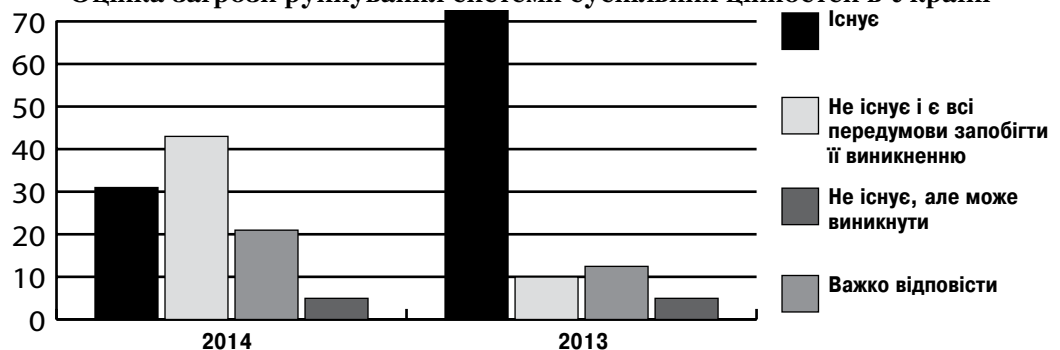

Рис. 6

Оцінка загрози узурпації влади в Україні певними політичними силами

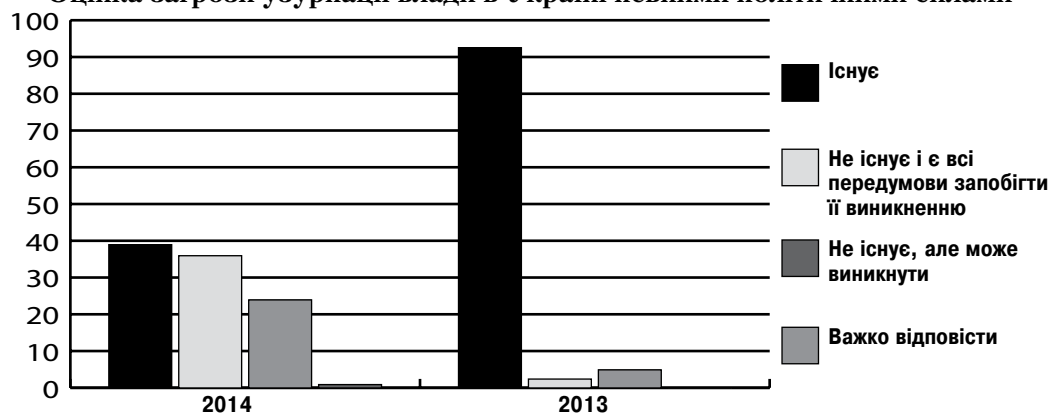
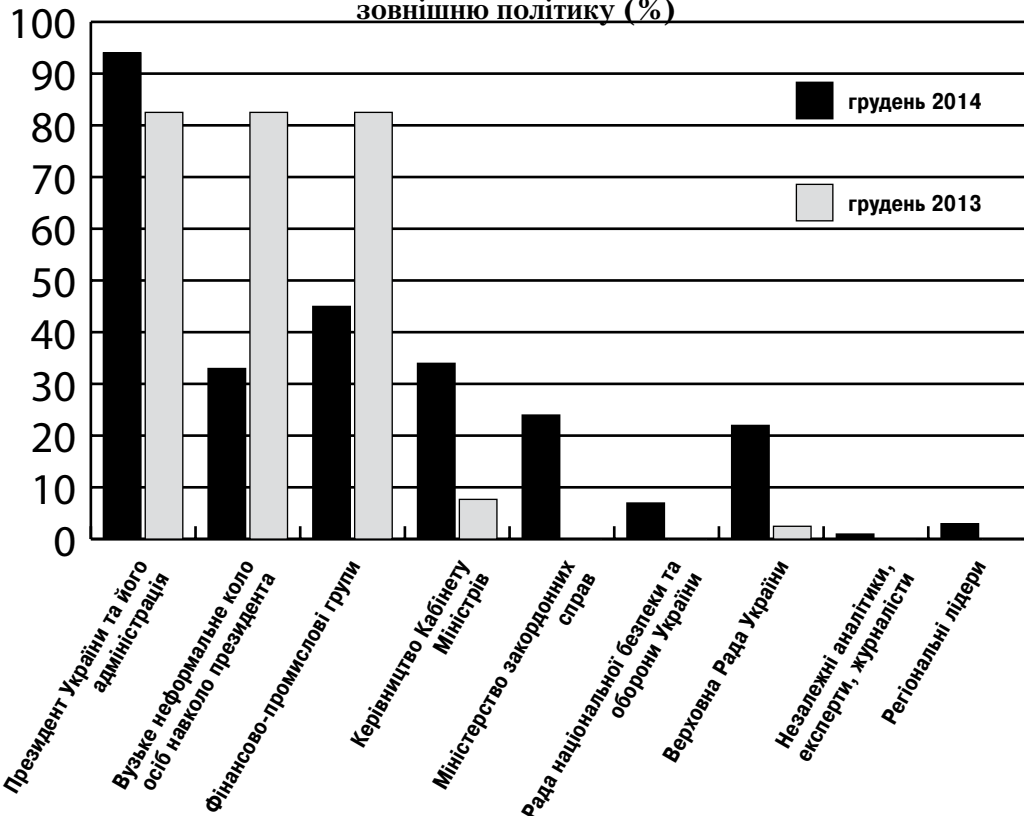

Рис. 7

Інститути та групи еліт всередині України, які мають найбільший вплив на зовнішню політику (%)

1997 р., примусили світову спільноту до кроків, які однозначно послідовно затвердили суб'єктність України. Це відбулося шляхом невизнання світовою спільнотою словом і ділом анексії невід'ємної частини України – АР Крим і дипломатичної та економічної протидії російській агресії на території двох східних областей країни.

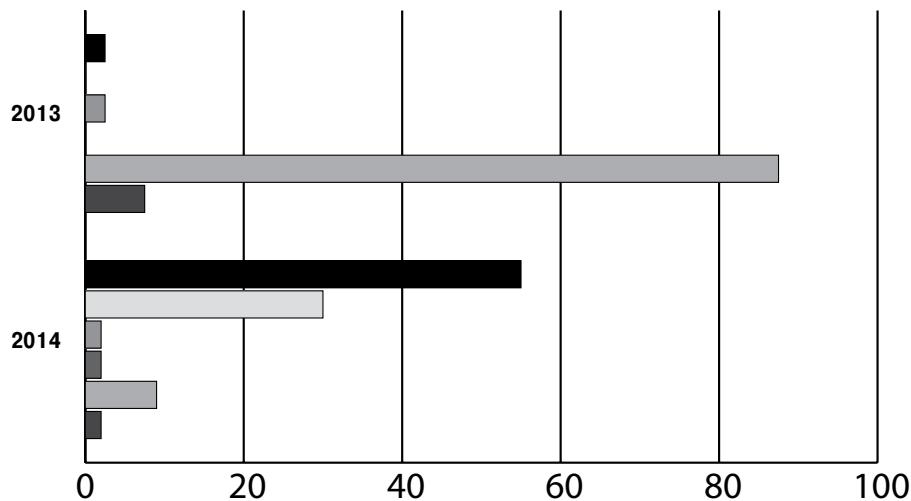
Найвагомішим аргументом на користь ствердження нової суб'єктності Української держави постало створення на руїнах, спричинених В. Януковичем і його клікою силових структур, народної армії, яка, зупинивши наступ російсько-терористичних угруповань, зірвала московський план окупації східних й південних областей України – від Харкова

до Одеси й винаходження маріонеткової Новоросії.

Відчутний вплив на набуття суб'єктності Україною мало зменшення відмінностей між її регіонами у ставленні до зовнішньополітичного курсу країни (рис. 2). Адже це свідчить про просування до становлення єдиної політичної нації, що, у свою чергу, руйнує плани агресора, який розраховував, що схід країни через брак загальноукраїнської ідентичності стане легкою здобиччю промосковської агентури. Іншим аргументом на користь розвитку вказаної позитивної тенденції до єдності є зменшення, порівняно з передреволюційним періодом, загрози порушення територіальної цілісності під впливом внутрішніх, тобто не занесених ззовні факторів (рис. 3). Хоча зовнішні сили докладають чималих зусиль, щоб стимулювати

Рис. 8

Вплив діяльності президента на міжнародне становище України

- Умови реалізації інтересів України покращуються, однак поки що – без відчутного прогресу
- Досягнуто реального прогресу в реалізації інтересів України на міжнародній арені
- Міжнародне становище України залишається незмінним
- Зберігається тенденція до погіршення, однак вона не пов'язана з діяльністю президента
- Відбувається погіршення міжнародного становища, в тому числі й через діяльність президента
- Важко сказати

різноманітними засобами переростання дійсно все ще існуючих в Україні протиріч на відкриті конфлікти із застосуванням сили (третій Майдан?), експерти виявили стриманий оптимізм в оцінці вірогідності такого розвитку подій, здатного підірвати стабілізаційні процеси в державі та призвести до припинення надання Києву конче необхідної міжнародної допомоги (рис. 4). Найбільш вагомим результатом впливу Революції гідності та покращення міжнародного іміджу країни постали докорінна зміна становища в царині системи суспільних цінностей (рис. 5). При цьому процес деградації соціуму, за експертними оцінками, невпинно поглиблювався у період 2005-2013 років. Саме природне розповсюдження європейських цінностей дає підстави думати, що «все буде добре».

Про демократичний характер перетворень в Україні свідчить докорінне, порівняно з роками правління кліки В. Януковича, зменшення загрози узурпації влади певними політичними силами (рис. 6). Більш близько до визначеного конституцією відбувається й розподіл влади між інститутами у визначенні зовнішньополітичного курсу, врешті до них приєдналися дипломати МЗС і Верховна Рада. Хоча залишаються значні резерви подальшої демократизації в цій сфері. Хотілося б, щоб місце фінансово-промислових груп і вузького неформального кола осіб навколо президента заступали не тільки конституційний орган – Верховна Рада, а також професіонали з

Рис. 9

Вплив діяльності прем'єр-міністра на міжнародне становище України

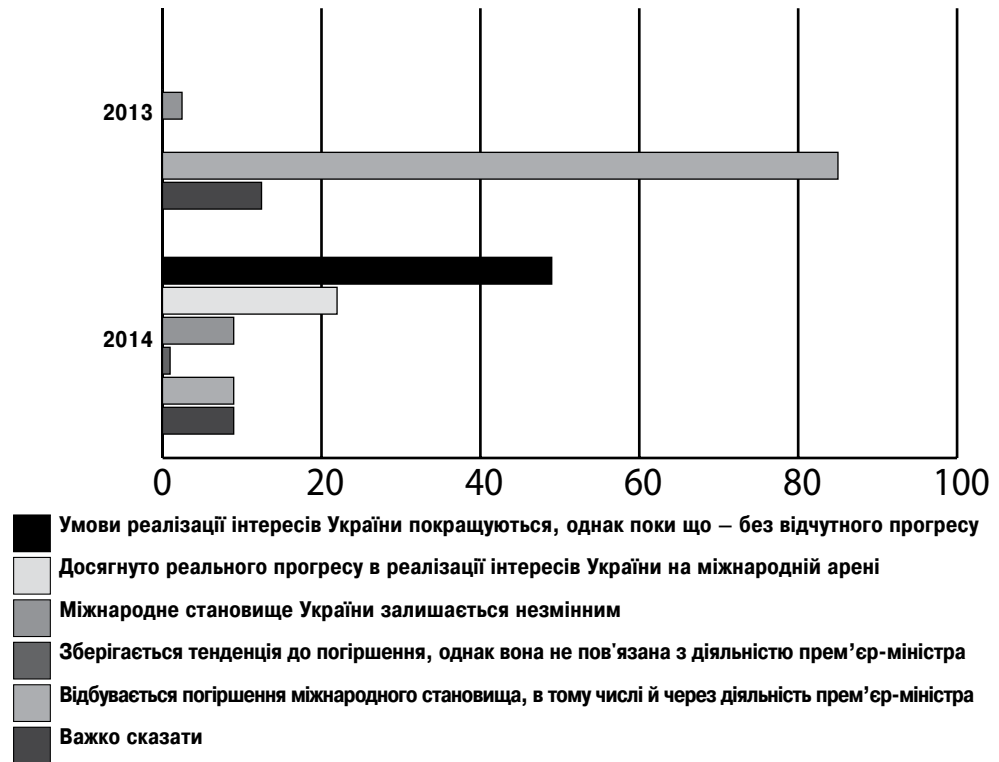
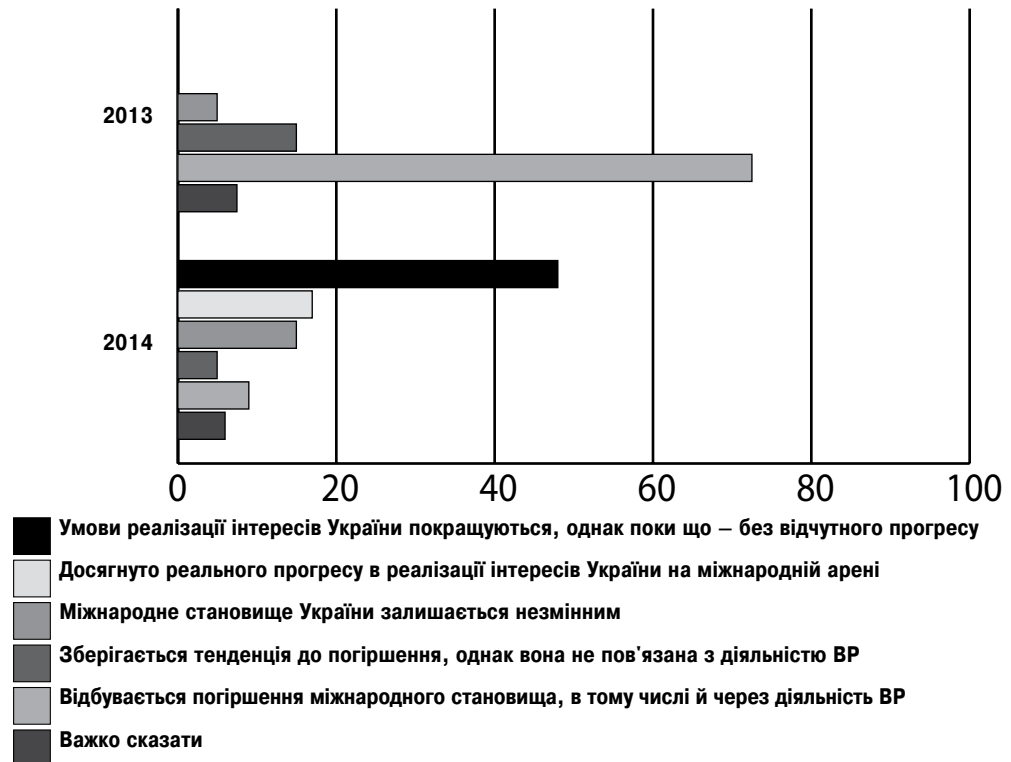

Рис. 10

Вплив діяльності Верховної Ради на міжнародне становище України

МЗС та РНБОУ і незалежні експерти (рис. 7).

Традиційно експерти надзвичайно критично оцінюють вплив діяльності лідерів держави на міжнародне становище України, тобто їхню роботу у сфері зовнішньої політики. І тут не можна не помітити зрушень на краще. Це стосується навіть Верховної Ради, яка, звичайно, під величезним тиском з боку революційних чинників, але мінімально справилася з прийняттям вкрай необхідних країні рішень для реалізації європейського вибору (рис. 8, 9, 10).

Вдалося певним чином зупинити й тенденцію зниження ефективності силових структур до рівня, що не забезпечує захист від існуючих і потенційних загроз, тобто повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну (рис. 11). Хоча загрози суверенітету та територіальній цілісності нашої держави набули небувалої гостроти (рис. 12, 13). Постає запитання: чому йдеться саме про загрози, а не dokonані факти? Тому що світова спільнота практично одноставно не визнала анексії Криму Росією або права Москви на насильницьке відокремлення від України Донецької та Луганської областей, і цього не відбудеться за будь-яких обставин. Інша справа, що відновлення суверенітету України на цих територіях може затягнутися на невизначений термін. Позиція міжнародної спільноти в цьому питанні має надзвичайно важливе значення, забезпечення в перспективі відновлення суверенітету на окупованих територіях належить українській дипломатії. Однак вирі-

Рис. 12

Рис. 13

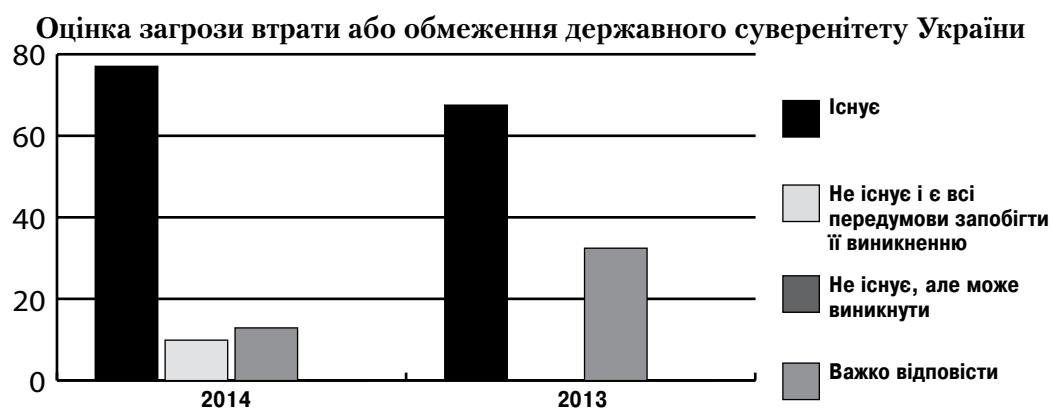

Рис. 14

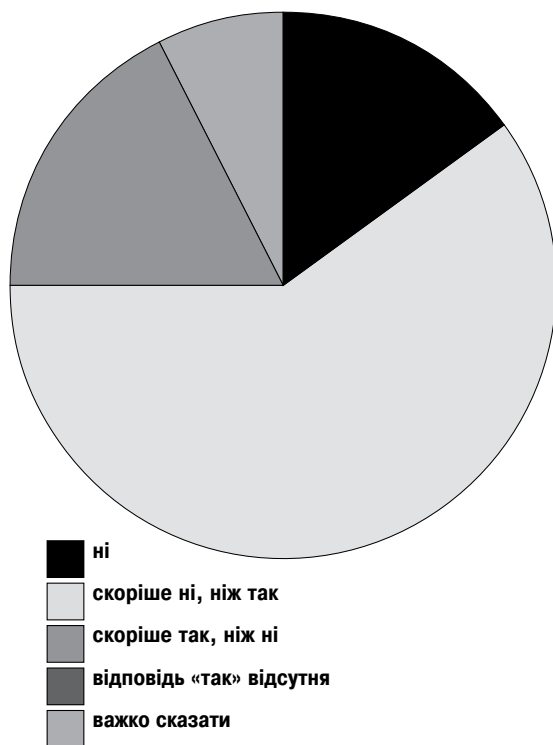
Рис. 15

Рис. 16

Чи набув процес перетворення України на сателіта Росії незворотного характеру? (%)

грудень 2013

шальну роль матиме тренд у внутрішній політиці — тільки успішний, реформований, демократичний Україні під силу вирішити цю життєво важливу проблему.

Україна не з власної волі опинилася в ситуації конфронтації інших міжнародних суб'єктів, яка ведеться шляхом санкцій проти «фашизоїдної» (О. Мотиль) путінської Росії (рис. 14). Цій конфронтації, хоча санкції не є якимось новим у світовій історії міжнародних відносин методом боротьби, властиві принципові для доби глобалізації методи — спроба зупинити збройне вторгнення асиметричними — економічними засобами. Поширення міжнародного тероризму на територію України відбулося в досить «нетрадиційний» спосіб. За походжен-

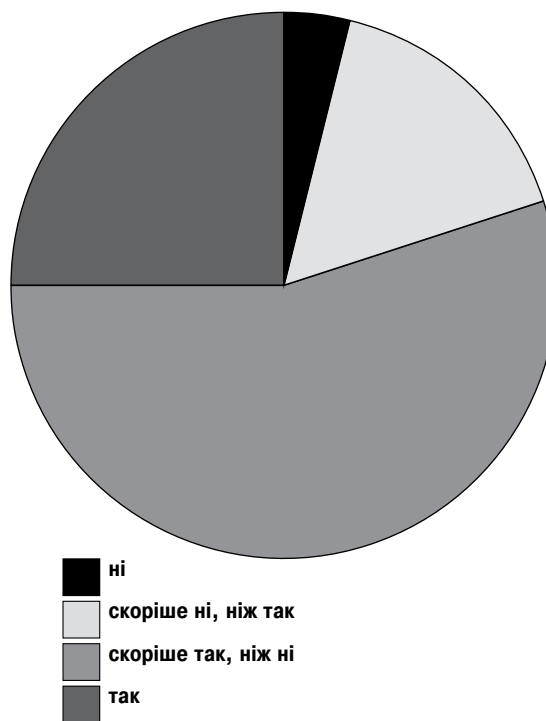
ням — це державний тероризм з боку РФ, яка є організатором і спонсором великих терористичних організацій — ДНР та ЛНР, низки менших бандитських формувань, за активного використання Москвою для актів терору своїх спецслужб і військових. Розбіжності експертів у оцінці цього явища викликані тим, що вони вважають: на сході України йде війна з Росією, а не АТО (рис. 15).

Інтегративним показником ствердження міжнародної суб'єктності України є те, що їй майже не загрожує перспектива сателітизації Росією (а Заходу вона не потрібна в такій якості). При цьому, якщо наприкінці 2013 р. йшлося про те, чи набув процес перетворення України на сателіта Російської Федерації незворот-

Рис. 17

Чи остаточно зупинився процес перетворення України на сателіта Росії? (%)

грудень 2014

ного характеру (рис. 16), то у грудні питання, згідно з українськими реаліями, постало по-новому — чи остаточно зупинився процес сателітизації Києва Москвою (рис. 17). І це попри увесь арсенал воєнних, економічних, розвідувально-підривних, пропагандистських і дипломатичних засобів, що їх вживає Кремль.

Цілком слушно про шлях набуття Україною суб'єктності писала наприкінці січня 2015 р. Ю. Мосцова: рік тому Революція гідності «відкоригувала маршрут» зовнішньої політики Києва. «Війна зламала каламутну традицію дипломатії, генеровану українськими президентами: обіцяти все, що хотіли від нас почути [...], але майже нічого не виконувати». «Старі методи втратили сенс. Путін —

ворог. І до нього вже не кинешся на шию зі скаргами на Обаму. А Обамі вже не розкажеш, що, мовляв, коли закрутите гайки, то ми можемо й до Кремля метнутися. Скінчився час дитячого шантажу. Настала дорослість. А з нею — і відповідальність за свою долю, за взяті на себе зобов'язання, за оцінку своїх спроможностей виконувати їх», — влучно зазначила вона².

Про те, на кого може розраховувати Україна у своєму поступі, а хто — стоїть на її шляху, — у наступному матеріалі.

(Далі буде)

² Дзеркало тижня. — 2015. — №3. — http://gazeta.dt.ua/internal/nadzvichayniy-i-povnovazhniy-posol-ssha-v-ukrayini-dzheffri-payyett-ninishniy-vash-uryad-svitovogo-klasu-ale-chleni-uryadu-ne-mozhut-proponuvati-tilki-slova_.html